

S. CAK AKKAYAN

SERİ
SERIE B

CİLT
TOME XVIII

SAYI
FASCICULE 1

1968

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ORMAN FAKÜLTESİ
DERGİSİ

REVUE DE LA FACULTE DES SCIENCES FORESTIERES
DE L'UNIVERSITE D'ISTANBUL

ZAMANIMIZIN İLERİ SİLVİKÜLTÜR ANLAYIŞI, AMENAJMAN VE SİLVİKÜLTÜR ARASINDAKİ İLİŞKİLER (1)

Hazırlayan

Prof. Dr. Fikret SAATÇIOĞLU

I. Ü. Orman Fakültesi Silvikültür Kürsüsü

Zamanımızın telâkkilerine göre Silvikültür, «orman tedavisi» yani bilimsel deyimle «orman terapisi» olarak kabul edilmektedir. Burada tedavi terimini genel mahiyette anlamak gerekir. Mamafih orman tedavisi kavramını tıbda kullanılan mana ve karakterde anlamak da, bilhassa Türkiye ormanları bakımından büyük bir ayrılık ifade etmez. Ormanlarımızın büyük kısmında bahış konusu olan silvikültürel işlemler ve tedbirler, orman sağlığı anlamındaki «orman bakımı» karakterindedir. Silvikültür orman tedavisi olduğuna göre, tedaviye bir teşhisin «Diyagnoz» öncülük etmesi gerekir; yani Silvikültür tatbikatında teşhisi orman tedavisi izler. Nasıl ki bir hastada hastalığın teşhisi için kan ve röntgen muayeneleri, bir takım testler ve araştırmalar yapıyorsa, silvikültürel teşhis için de bir çok tesbitlerin ve araştırmaların yapılması şarttır. Etraflı bir orman özellikle meşcere teşhisi, tedavide şematik davranışlara ve hükümlere gidilmesini önler ve her orman ünitesinin hakiki ihtiyacına uygun subjektif tedbirlerin yollarını aydınlatır ve tatbikat imkânlarını sağlar. Teşhisin konusunu teşkil eden meselelerin bilinmesi, bilhassa aşırı yahut gelişmiş müdahalelerle tabii bünyesi ve tablosu değişmiş olan ormanlarımızda maksada uygun bir Silvikültür tatbikatını yürütebilmek için büyük önem taşır. Ormanın tabii gelişme durumunun rahatsız edilmeden önceki hali ile, bugünkü halinin karşılaştırılması da, bir çok bakımlardan tedaviyi kolaylaştırır.

Bu ileri anlayış çerçevesi içinde Silvikültürün özellikle Türkiye Silvikültürünün ödevlerini açıklığa kavuşturmak için, devamlılık prensibi ve bu prensibin Silvikültürden ne gibi isteklerde bulunduğu üzerinde durmak gerekir. Bilindiği gibi devamlılık prensibi doğuşunu, bir memleket veya mıntikanın yıllık orman mahsulü ihtiyacının ve ormanın ko-

1) Türkiye Orman Mühendisliği II. Teknik Kongresine bilimsel açıdan konuşması olarak sunulmuştur.

ruma etkilerinin devamlı olarak emniyet altına alınması çabalarına borçludur. Devamlılık ormandan sadece aynı miktarda ağaç intifası yahut değişmeyen para geliri sağlamak değildir; onun daha ileri bir anlamı olmak gerekir. Bu prensibi «büyüyenden fazla alınmamalı yani kesilmemelidir» şeklinde ifade etmek daha isabetli olur. Faydalanmanın devamlılığı ormancılığın temel kanunudur, diğer bütün amaçlar bu prensibe uymak zorunluğuna altındadırlar. Devamlılık her nevi silvikültürel işler için hilâfına hareket edilmeyecek bir şarttır. Devamlılık prensibinin istekleri, ormancılığın ekonomik ve teknik karakterindeki bir çok yan dallarına sızmış mahiyettedir. Fakat hiç şüphe yok ki bu prensip hepsinden evvel ana görevini, uzun vadeli işletme plânlamasının meydana getirilmesi teşkil eden orman amenajmanına en büyük etkiyi yapar. Orman İşletmesinin organik olarak vücut bulması ve şekillenmesi plânsız mümkün değildir. Bu itibarla ki orta Avrupa'da aşağı yukarı 150 yıldan beri işletmenin uzun vadeli plânlaması işi, orman amenajmanına intikal etmiştir. Bilindiği gibi orman amenajmanında etanın yani ormandan her yıl veya periyodik olarak alınacak ürün miktarının ve bunun ormanın neresinden ve ne zaman alınacağını tesbiti büyük rol oynar. Etada bir dereceye kadar bütün biyolojik icaplar, ekonomik maksatlar ve teknik plânlamalar bir araya gelerek adeta kaynaşır. Etanın gerektirdiği düzenli yıllık yahut periyodik ağaç intifası, bir bakıma ormancılık işletmesini harekete sevkeder; uygun seviyedeki etası silvikültürü teknik müdahalelere, tedbirlere ve teşebbüslere zorlar. Bu sebepten dolayı «etası silvikültürün motorudur».

Etayı silvikültürün motoru olarak telâkki etmek zorunluğunda olduğumuza göre, silvikültürle Amenajman arasındaki ilişkilere önem atfetmemiz tabiidir. İşletmenin düzenlenmesinde yani amenajmanında bir silvikültür plânlaması yapılır. Amenajmanın ayrılmaz bir parçasını teşkil eden bu plânlama, silvikültürel tatbikatta icraî safhada tekrar tekrar belirir. Silvikültür plânlaması uzun ve kısa vadeli olur. Uzun vadeli plânlama, amenajmanda genel olarak silvikültür esaslarında, kısa vadeli plânlama münferit olarak kesim plânı içinde yer alır. Uzun vadeli plânlama, büyük saha üniteleri, daha doğrusu orman mıntıkları için tesbit edilen silvikültürel esaslardır. Bunlara kaide demek doğru değildir; çünkü orman yaşama müşareketinde esas itibarıyla kaidesizlik hâkimdir. Genel silvikültür plânlaması için en uygun çerçeve orman mıntıkasıdır. Bu çerçeve içinde meşcere tipleri ve silvikültürel işlem tipleri ayrımı yapılabilir ve bu arada orman tipi ile toprak şekli arasındaki ilişki, maksada en uygun olarak «yetişme muhiti tiplerinde» ifadesini bulabilir. Münferit orman mıntıkları için hazırlanan silvikültürel esaslardan işletmenin özelliğine uygun incelikler meydana çıkar ki bunlar da

nihayet amenajman plânlarında değerlendirilir. Mıntıkalara şamil uzun vadeli Silvikültür plânlamaları Almanya'da aşağı yukarı 100 yıldan beri yapılmaktadır. Bunların bazıları o kadar iyi işlenmiştir ki, o mıntıkalar için adeta Silvikültür kitapları mahiyetinde ve değerindedirler. Türkiye için de bu tip mıntıkavi Silvikültür plânlamalarına büyük ihtiyaç olduğunu gözden uzak tutmamalıdır. Bunların meydana getirilmesi için Orman Genel Müdürlüğünün vakit kaybetmeden teşebbüse geçmesi uygun olur.

Kısa vadeli Silvikültür plânlaması yıllık çalışmaları ve münferit tedbirlerin tatbikatını kapsar. Bu plânda günü gününe yapılan müşahedeler, ekonomik durumdan doğan istekler keza hava halleri ve diğer hallerin yarattığı etkiler ifadesini bulur. Bu gibi plânlamalar ana hat ve ana karakter çerçevesini aşamazlar. Zira her meşcere yahut bölmecik için lüzumlu görülecek silvikültürel kararların, tedbirlerin ve daha bir çok hususların devamlı olarak ve her defasında yeniden tesbiti zaruridir. Unutmamalıdır ki orman işletmesi mekanik kanunlara göre kurulan ve işleyen bir makine değil, devamlı olarak değişikliklere maruz kalan ve bu sebepten dolayı da daima yeni kararları ve plânlamaları gerektiren canlı bir varlıktır.

Yıllık eta işletme üzerinde belirli bir baskı yaparak kesim yapılmasını ister hatta bu konuda işletmeyi zorlar. Bu itibarla etasız bir Silvikültür tatbikatı düşünülemez. Etasız Silvikültür ancak biyolojik manada orman bakımı yahut muhafaza ormanı tedbiri veyahut da parkçılıkta bahis konusu olabilir. Kesim, orman işletmesinin Primer ve önemli bir işlemidir. Tabiatıyla burada kastedilen kesim, devamlılık prensibine göre ormanın geleceğini ve verimini emniyet altında tutan, silvikültürel esaslara ve plânlara göre yapılan müdahalelerin gerektirdiği kesimdir. Gelişi güzel kesimlerin ormanı harabiyete sürüklemesi, nesil bırakmasını imkânsız hale getirmesi kolayca mümkündür. Geçmişin bu tip kesimleriyle meydana gelmiş bulunan degrade orman tablolarına, Türkiye'de adım başında raslanır. Türkiye amenajmanı, bu kabil geniş orman sahalarının mümkün olan en kısa bir süre içinde verimli hale getirilmesi amacından hiç bir zaman ayrılamaz. Rijid yaş sınıfları düzeninin mutlaka tesisi pahasına geniş verimsiz sahaların, velev kısa bir süre için dahi olsa, teşecürden ve verimden mahrum bırakılması tasvip edilemez.

Burada şu noktayı önemle belirtmek zorundayım ki etanın tesbiti, amenajman plânlarının hazırlanmasında uzun zaman adeta bir hesap ödevi olarak telâkki edilmiştir. Bu görüş ve kavrayış tarzının tatbikatta amenajmanla Silvikültür arasında hoş olmayan gerginliklere ve çe-

kişmelere sebebiyet verdiği bir vakadır. Yakın zamanlara kadar Avrupa ormancılığında dahi orman amenajmanının çok kere Silvikültürü bağladığından şikayet edilmiş ve bu şikayetlerin bir reaksiyonu olacak ki bazı müellifler amenajmanın Silvikültürün hizmetkârı olması gerektiği tezini ileri sürmüşlerdir. Günümüzde bu görüşe katılan birçok ormancılar vardır. Yine önemle kaydetmek isterim ki Silvikültürle orman Amenajmanı arasındaki ahenksizlikler Türkiye ormanları için çok zararlı sonuçlar doğurmuştur. Türkiye'de birçok amenajman plânlarında ormanın silvikültürel isteklerinin ve icaplarının bilerek veya bilmeyerek ya hiç yahut da gereği kadar dikkat nazara alınmadığını ve amenajmanın bir zamanlar batıdan alınma bazı mekanik esaslara ve rijit formüllere uyarak adeta ve sadece bir ölçme ve hesap çalışması yapmakta olduğunu, birçok vesilelerle tesbit etmek mümkündür. Ben Silvikültür hocası olarak bu ve benzeri amenajman gidisini ve onun emriyle uygulanan konservatif ve hatta pasif Silvikültür tatbikatını daima tenkit ettim ve her vesileyle amenajman plânlarının yapılmasında tatbikatçıya silvikültürel sahada hareket serbestliği verilmesi gerektiğini yorulmadan ve bıkmadan telkin etmeye çalıştım. Kürsü olarak düşüncelerimiz ve doğru yolu göstermek hususunda çabalarımız öğretimde, yayınlarda ve bilhassa her kademedeki meslekdaşlarla yaptığımız orman tatbikatlarında tekrar tekrar ifadesini bulmuştur. Hatta Silvikültür Kürsüsünün bu yöndeki faaliyeti uzun zamandan beri devam edegelen bir Silvikültür Amenajman gelişmesi niteliğini dahi almıştır. Zira birçok plânların verdikleri aslı hasılat ve ara hasılat etalarının tatbikatçıya silvikültürel müdahalelerden ve kesim imkânlarından alakoyduğu ve mutlak yapılması lâzım gelen silvikültürel işlemleri ve teşebbüsleri engellediği, haklı bir şikâyet konusudur. Aynı orman mıntıkası için kısa fasılalarla yapılan revizyon etası tesbitlerinin birbirlerinden hayret verici farklı neticeler vermiş olduğu plânlara da raslanır. Tereddüt etmeden söylenebilir ki, Türkiye ormancılık tatbikatında birçok bağlayıcı hükümleriyle uzun zaman yürütülmeğe çalışılmış olan amenajman sistemi, mekanik matematik karakterdedir, dinamizmden büyük ölçüde yoksundur. Bunun bir sonucudur ki pratikte çalışan ormancı gereği aktivitede Silvikültür tatbikatı yapamaktan şikayetçidir; meslekdaşlarımız çoğu zaman genç meşcerelerde bakım müdahaleleri uygulayamamakta, yaşlı ve çok yaşlı servetçe zengin meşcerelerde ağaç türlerinin biyolojisine uygun gençleştirme müdahalelerine yahut koruya tahvil çalışmalarına gidememekte ve bu konularda türlü zorluklarla, engellerle karşılaşmaktadırlar. Birçok amenajman plânlarının, orman işletmesinin esaslarına ve icaplarına, fakat bilhassa ormanların bekası ve verimleriyle ilgili hakiki silvikültürel ihtiyaçlarına uymadığını açıklayan sayıca çok örnekler verilebilir.

Birçok orman mıntıklarında yapılan damga tatbikatlarından elde edilen sonuçlar ormanlarımızın, bu ormanlar için yapılan amenajman plânlarının dikte ettikleri etanın yer yer çok üstünde verim gücüne sahip olduğunu ortaya çıkarmıştır. Yine birçok plânlarda acil ihtiyaçlara rağmen, bakım etası verilmediği, bazı plânlarda da ara hasılat etasının gereken seviyede olmaması yüzünden tatbikatçının lâzımgelen entansitede ve şumulde müdahaleler yapamadığı, hatta aynı sebepten dolayı etanın bölme sahasının yalnız küçük bir kısmından çıkarılabildiği ve diğer kısımlara müdahale etme imkânının ve yetkisinin kalmadığı, Silvikültür tatbikatlarında sık sık rastladığımız olaylardandır. Bunlardan bir kaçına burada değinmekte fayda görürüm. Meselâ aralama çağında ve ihtiyacında olan 90 yaşında sık bir Sarıçam meşceresinde (Yırce - Bürmece ormanı, işletme sınıfı B, bölme 92) mutedil bir aralamayla hektardan 30 m3 civarında ara hasılat alınabileceği bir Silvikültür tatbikatı vesilesiyle yerinde yapılan işaretleme ve kesimlerle tesbit edildiği halde, amenajman plânının aynı bölme için bakım müdahalesi tavsiye etmediği ve ara hasılat etası vermemiş olduğu görülmüştür. Demirköy işletmesi ormanlarında 1961 bakım blokuna dahil olup (619 ha), mutedil aralama kesimlerine tabi tutulmuş olan bölmelerden (Bölme No: 10, 16, 29, 30, 31, 32, 33, 51, 52, 70, 72, 107, 119, 121 ve 122) her biri için amenajman plânı 3-5 m3 aralama etası gösterdiği halde, tekniğine uygun aralama müdahalelerinden elde edilen ara hasılat miktarı tomruk, direk ve odun olarak hektardan ortalama 41 m3 e (azami 97 m3, asgari 8 m3) ulaşmıştır. Bu realiteye göre yukarıda numaralarını verdiğim bölmelerde yapılan aralama tatbikatı sonuçları, amenajman plânının verdiği etanın 70 ilâ 80 katına eşittir. Hatta bir bölmede amenajman plânının gösterdiği ve dikte ettiği rakamın 250 katına ulaşan aralama mahsulü elde edilmiştir.

Muhafazakâr ve çok kısıntılı eta rakamları yüzünden büyük orman mıntıklarımızda yüzbinlerce hatta milyonlarca metreküp ağaç serveti yaşlılık veya büyüme tikanıklığı sebebiyle gereken gelişmeyi yapamama yahut gürüyerek yok olma gibi bir durumun içinde bulunduğu halde, bu büyük servet mıntıklarının 100-150 yahut 200 km yakınındaki iç mıntıklarda çok müsait transport şartlarına rağmen ağaç ve odun sıkıntısı çekilir; hatta tarım toprağına atılacak gübre yakacak vasıtası olarak kullanılır. Kanaatım odur ki, birçok ormanlarımız Silvikültür tekniğine uygun amenajman metodlarıyla işletildiği ve uzun yıllardan beri devam edegelen, başta sosyal ve politik olmak üzere türlü tahribat faktörlerinden korunabildiği takdirde, kısa bir zaman içinde büyük gelişmeler kaydedecek, hektardaki cari artım ve istihsal imkân-

ları bugünkü ile kıyas kabul etmeyecek oranda artabilecektir. Bu muazzam potansiyelin türlü yönleriyle memleket refah ve kalkınmasında, halk-orman ilişkilerinin düzenlenmesinde belirli ölçülerde olumlu etkiler yapacağına şüphe yoktur.

Türkiye'de amenajman sisteminin ve ona dayanan tatbikatın rijit kaidelere ve formüllere bağlı kalışının ve ormanı korur düşüncesiyle muhafazakâr bir geleneğin esiri oluşunun, bir bakıma bazı haklı sayılabilecek sebepleri bulunabilir. Amenajmanın bu davranışlarını Türkiye'nin çok entansif ormancılık şartları, saha emniyetinin azlığı veya yokluğu ve uzun zaman devam eden eleman yetersizliği ile yakından ilgili görmek mümkündür. Bu sebepler, amenajmanı muhafazakâr bir sisteme ve onun yapıcıları olan amenajmancı meslekdaşları etanın tesbitinde çok ihtiyatkâr hatta ürkek olmaya zorlamıştır. Bugün artık Türkiye ormanlarının hiç olmazsa büyükçe bir kısmında bu mülâhaza ve sebeplerin bahis konusu olamayacağını kabul etmek yanlış olmaz. Ormanlarımızda yerleşme, yol, eleman, vasıta ve diğer çalışma şartları geniş maddi imkânlarla birlikte ilme ve tekniğe uygun bir çalışmayı büyük ölçüde mümkün kılacak olumlu bir yoldadır. Bu itibarla ormanlarımızın silvikültürel ve işletme ekonomisi ihtiyaçlarına uygun ve işletmecinin bütün kültürünü ve bilhassa silvikültürel bilgisini, inistiyatifini, sezis ve muhakeme kabiliyetini kullanmasına ve değerlendirmesine imkân verecek dinamik ve organik bir amenajman sisteminin teessüsü mutlaka zaruridir. Gerek ilimde ve gerekse tatbikatta amenajmanla Silvikültür arasında çelişme veya çekişmeye sebebiyet verecek herhangi bir işletmecilik tatbikatı artık bahis konusu olmamak gerekir.

Amenajman ve Silvikültür ilişkileri konusunda Türkiye ormanlarının hayrına bir sonuca ulaşmak istiyorsak şu prensipleri ve esasları gözden uzak tutmamamız gerekir; şöyle ki amenajmana düşen önemli ödev diğer fonksiyonları arasında uzun vadeli işletme plânlamasını yapmaktır. Buna karşılık ormancılık faaliyetinin çekirdeğini, en şümillü çalışma alanını teşkil eden Silvikültürün ödevi ormanda doğrudan doğruya müdahaleler ve işlemler yapmaktır. Grif, Silvikültürçünün en önemli aletidir; damga ile ormanın etası intifaı edilir ve bu çalışma ile silvikültürel faaliyetler harekete getirilmiş olur. Ekonomik amaçlar ve teknik mülâhazalar eninde sonunda silvikültürel tedbir ve müdahalelerde toplanır. Amenajman plânlaması esas itibariyle periyodik bir karaktere sahiptir. Çoğu zaman düşünüldüğü gibi, Silvikültür «yalnız amenajmanın söylediklerini yerine getirmekle mükelleftir» demek, Silvikültürün vazifelerini belirtmekten çok uzak kalır ve tatbikatta zararlı gelişmelere yol açar. Bir çok silvikültürel tedbirler ve işlemler ilerliyen ve gelişen

meşcere hayatıyla birlikte mütalâa edilmek gerekir. Gerek kalite ve gerekse kantite itibariyle eta, ancak çok taraflı düşüncelerin bir sonucu olarak tayin edilebilir. Bunlar içinde en önemlileri, hükme ve karara dayanak teşkil edecek mahiyette etkili olan silvikültürel mülâhazalardır. Ağaç servetinin seviyesi ve bünyesi, büyüme randımanı, kesim ve ağaçlandırma üzerindeki düşünceler ve kararlarda silvikültürel teşhis realitelerinin ve esasların ön plânda yer alması şarttır. Vazife ve yetki bakımından Silvikültürle Amenajmanı sınırlamak nihayet pratik solisyonların işidir. Silvikültürel işlemlerin ve davranışların amaçsız bir şekilde yürütülmesini uygun görmek, iddialı bir tez olur; ne var ki amenajmanın Silvikültürü dar bir ceket giymeye zorlaması da hiç bir zaman tecviz ve tasvip edilemez; yani başka bir deyimle amenajman Silvikültürü cendereye sokmaya mezun değildir. Bu durumun meydana çıkardığı problematiği uzlaştırmak ve maksada uygun bir suretihal bulmak amacımızı teşkil etmelidir. Kanaatıma göre bu amaca, uzun vadeli işletme plânlamasını yaparken amenajmanın silvikültürel ihtiyaçları ve zaruretleri ön plâna alarak rijit ve formüller davranışlardan kaçınması, suplesli, bilgili ve anlayışlı davranması ve bizzat ormanla başbaşa bulunan ve ormanın akibetiyle doğrudan doğruya ilgili işlemler ve müdahaleler yapmak zorunda olan sorumlu tatbikatçıya bu çalışmalarında karar ve hareket serbestliği tanınmasıyla ulaşılabilir. Bilhassa ara hasılat etası konusunda tatbikatçının belirli bir geçiş devresi için tamamen serbest bırakılması imkânları üzerinde önemle durulmalıdır.

Burada belirtmeye çalıştığım esasların ve prensiplerin son yıllarda Türkiye orman Amenajman tatbikatına tedricen rehber olmaya başladığını memnurlukla kaydetmek yerinde olur. Fakat yeni orman Amenajman yönetmeliğinin hazırlanmasında daha çok ileri adımların atılması zaruretine işaret etmeden geçmek istemem. Amenajmanın modern bir zihniyete kavuşmasında ve Silvikültür cephesinin Türkiye şartlarına ve realitelerine göre islâhında ve geliştirilmesinde, Fakülte Silvikültür Kürsüsü ilmî ve istişari organ olarak bundan böyle de daima yanımızda ve yardımınızda olacaktır.

II. Teknik Kongrenin bu konuda da hayırlı kararlara varmasını temenni ederim.

Faydalanılan Başlıca Eserler :

- 1 Mayr, H.: Waldbau auf naturgesetzlicher Grundlage, 1925, S. III
— Dengler, A.: Waldbau auf ökologischer Grundlage, 1935. — Tschermak, L.: Waldbau auf pflanzengeographisch - ökologischer Grundlage, 1950. — Saatçioğlu, F.: Bahçeköy ve Ayancık ormanlarında yapılan Silvikültür tatbikatları, 1954. — Köstler, J.N.: Waldbau, 1955. — Saatçioğlu, F.: Antalya mintikası ormanlarında yapılan tatbikatların ana neticeleri, Orman Fakültesi Dergisi Seri B, Cilt 5, sayı 2, 1955. — Eraslan, İ.: Umumi ve Türkiye orman Amenajmanı, 1963, S.11. — Pamay, B.: Karamanbayırı Örnek Devlet Orman İşletmesi ormanlarının Silvikültür problemleri, Ormanlık Araştırma Enstitüsü Dergisi, Cilt 11, Sayı 2, 1965. — Eraslan, İ. - Kalıpsız, A.: Belgrad ormanının Amenajmanında uygulanan envanter metodlar (Plânlama, uygulama ve değerlendirme-istatistik analiz) Orman Fakültesi Yayınları, No. 112, 1967.